

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی

پایان نامه:

جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد در رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

(گرایش تعلیم و تربیت اسلامی)

عنوان:

بررسی مبانی و روش‌های تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاد (ع)

در صحیفه سجادیه

استاد راهنما: دکتر علی قائمی

استاد مشاور: حجه الاسلام والمسلمین دکتر سعید بهشتی

استاد داور: دکتر آموزگار

دانشجو: فرشته ملاسلمانی

سپاس فراوان از استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر علی قائمی، که به عنوان استاد راهنمای این پژوهش مرا از دانش خود بهره مند ساخته و در طی مراحل مختلف، نکات ارزشمندی را متذکر شدند.

و سپاس فراوان از استاد بزرگوارم، حجه الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر سعید بهشتی که به عنوان استاد مشاور، مرا در به ثمر رساندن این پژوهش یاری رساندند.

و سپاسگزاری می کنم از استاد گرامی، جناب آقای دکتر آموزگار که داوری این پایان نامه را به عهده گرفتند.

و تقدیم به

پدر و مادرم

آنان که امروز من

ثمره ی دیروز آنهاست...

چکیده:

پژوهش حاضر در پنج فصل تنظیم شده است. فصل اول تحقیق به کلیاتی در باب اهمیت، اهداف، پرسشها، تعریف اصطلاحات اختصاص دارد. شکل گیری شخصیت انسان به چگونگی تربیتش بستگی دارد و تربیت فرایندی است مستمر که در بستر جامعه شکل می گیرد. انسان در تعامل دائمی با محیط اجتماع است و از این رو تربیت جز با اهتمام به تربیت اجتماعی و ایجاد تحولات اجتماعی در جهت تحقق اهداف تربیتی به درستی ممکن و میسر نیست. به همین دلیل دین اسلام به شدت بر تربیت اجتماعی اهتمام داشته و توجه به وحی و سنت معصومین (ع) را بهترین راه تربیت انسان می داند که براساس شناخت همه‌ی نیازهای وجودی اوست. صحیفه سجادیه به عنوان یکی از این منابع، افزون بر اینکه راز و نیاز با خداست، دریای بیکرانی است از علوم و معارف اسلامی، که در آن به زمینه‌های مختلف عقیدتی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، تربیتی و پاره‌ای از احکام شرعی و قوانین طبیعی، در قالب دعا پرداخته شده. این تحقیق، پاسخگوی سوالات مربوط به مفهوم تربیت اجتماعی و مبانی و روش‌های تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاد(ع) در صحیفه سجادیه می باشد. اهمیت این تحقیق از بُعد نظری آن، آشنا شدن با تربیت اجتماعی مدنظر اسلام و به طور اخص تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاد(ع) و مقدمه‌ای است برای پرداختن به مبانی نظری تربیت از دیدگاه معصومین(ع) به منظور ساماندهی به تربیت اجتماعی جامعه امروز می باشد. اهداف نظری این تحقیق، بررسی مبانی و روش‌های تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاد(ع) در صحیفه سجادیه است و اهداف کاربردی آن، شامل پرده برداری از وسعت دید امامان معصوم(ع) و آگاه سازی معلمان و اساتید و تدارک مقدماتی علمی برای انجام تحقیقات کاربردی بیشتر در این حوزه می باشد. تحقیق حاضر از نوع تحقیقات بنیادی است و به کمک تحلیل محتوا، در پی برجسته سازی و استخراج منظم و عینی مبانی و روش‌های تربیت اجتماعی در صحیفه سجادیه می باشد.

سوالات تحقیق عبارتند از:

۱. مفهوم تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاد(ع) چیست؟
۲. مبانی تربیت اجتماعی در صحیفه سجادیه چیست؟
۳. روش‌های تربیت اجتماعی در صحیفه سجادیه چیست؟

یافته‌های تحقیق در قالب ده مبنای: احسان، خداوند از باب احسان شکرگزاری را به انسان الهام کرد، شرافت، ضعف، تفاوت در ظرفیتها و تواناییها، اندیشه ورزی، کمال جویی، غفلت و تأثیرپذیری ظاهر از باطن و انسان متأثر از لذتها و دردهاست و چهل و هشت روش مربوط به این مبانی تبیین و معرفی شده است که عبارتند از: انفاق، زکات، قرض الحسنه، فزون خواهی مشروع، پرهیز از تکبر، سپاسگزاری، ذکر خیر در مقابل غیبت و بدگوئی، پرهیز از بدگمانی، پرهیز از منت‌گزاری، دعا برای والدین، لین بودن در رفتار و گفتار، رفق، شفاعت خواهی، استغفار واسطه‌ای، خفض جناح، بخشش خطای پدر و مادر و.... کلید واژه‌های تحقیق عبارتند از: تربیت، تربیت اجتماعی، مبانی تربیت اجتماعی، روشهای تربیت اجتماعی، امام سجاد(ع)، صحیفه سجادیه.

فهرست

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات

۲	۱-۱. مقدمه
۳	۲-۱. بیان مسأله
۴	۳-۱. اهمیت تحقیق
۵	۴-۱. اهداف تحقیق
۶	۵-۱. سوالات تحقیق
۷	۶-۱. تعریف اصطلاحات

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

بخش اول / مبانی نظری

۱۱	۱-۲. مقدمه
۱۲	۲-۲. مفهوم تربیت
۱۴	۱-۲-۲. تربیت مذهبی
۱۸	۲-۲-۲. تربیت عاطفی
۱۹	۳-۲-۲. تربیت ذهن
۲۱	۴-۲-۲. تربیت سیاسی
۲۴	۵-۲-۲. تربیت اخلاقی
۲۵	۳-۲. مفهوم جامعه
۲۷	۴-۲. مفهوم تربیت اجتماعی
۳۰	۵-۲. مفهوم مبانی تربیت اجتماعی
۳۱	۶-۲. مفهوم روشهای تربیت اجتماعی
۳۲	۷-۲. ارتباط بین مبانی و اصول و روشهای تربیتی
۳۳	۸-۲. مروری بر زندگانی و مقام والای امام سجاد(ع)

۳۴	۱-۸-۲. نقش امام سجاده (ع) در دوران امامت
۳۴	أ. زنده نگه داشتن خاطره عاشورا
۳۵	ب. پند و موعظه
۳۵	ج. نشر مبادی اعتقادی و اخلاقی
۳۵	۹-۲. مروری بر صحیفه سجادیه
۳۶	أ. دلیل کامله نامیدن صحیفه سجادیه
۳۸	ب. سند صحیفه
۴۰	ج. جنبه های گوناگون صحیفه سجادیه
۴۰	د. فهرست ادعیه صحیفه سجادیه

بخش دوم / پیشینه تحقیق

۴۲	۱-۲. مقدمه
۴۳	۲-۲. پایان نامه ها
۵۱	۳-۲. بحث و نتیجه گیری
۵۲	۴-۲. مقالات
۵۲	۱-۴-۲. مقالات موجود در نشریات
۵۶	۲-۴-۲. مقالات موجود در اینترنت
۵۸	۵-۲. بحث و نتیجه گیری
۵۹	۶-۲. کتابها
۶۴	۷-۲. بحث و نتیجه گیری

فصل سوم: روش شناسی

۶۶	۱-۳. مقدمه
۶۶	۲-۳. نوع تحقیق
۶۷	۳-۳. روش تحقیق
۶۸	۴-۳. روش گردآوری اطلاعات
۶۹	۴-۳. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

فصل چهارم: یافته های تحقیق

- ۷۱ ۱-۴. بررسی سوال اول تحقیق
- ۷۱ ۲-۴. مقدمه
- ۷۱ ۳-۴. مفهوم تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاده (ع)
- ۸۶ ۴-۴. بررسی سوال دوم و سوم تحقیق
- ۸۶ ۵-۴. مقدمه
- ۸۶ ۶-۴. بخش اول: اخلاق
- ۸۷ ۱-۶-۴. مبنا: احسان ریشه اخلاقی دارد و از شرع و دین نشأت گرفته
- ۸۹ ۱-۱-۶-۴. روش انفاق
- ۹۱ ۲-۱-۶-۴. روش زکات (پاکیزگی در اقتصاد)
- ۹۲ ۳-۱-۶-۴. روش قرض الحسنه
- ۹۳ ۴-۱-۶-۴. روش فزون خواهی مشروع (صدقه)
- ۹۴ ۵-۱-۶-۴. روش پرهیز از تکبر (کم شمردن خوبی ها و زیاد شمردن بدی ها)
- ۹۶ ۲-۶-۴. مبنا: خداوند از باب احسان، شکرگزاری را به انسان الهام کرد
- ۹۷ ۱-۲-۶-۴. روش سپاسگزاری
- ۹۹ ۳-۶-۴. مبنا: شرافت (انسانها شریف آفریده شده اند)
- ۱۰۰ ۱-۳-۶-۴. روش ذکر خیر در مقابل غیبت و بدگوئی
- ۱۰۱ ۲-۳-۶-۴. روش پرهیز از بدگمانی
- ۱۰۲ ۳-۳-۶-۴. روش پرهیز از منت گذاری
- ۱۰۳ ۷-۴. بخش دوم: روابط
- ۱۰۴ ۱-۷-۴. خانواده
- ۱۰۵ ۱-۱-۷-۴. اعضای خانواده
- ۱۰۵ ۱-۱-۱-۷-۴. روابط فرد با والدین
- ۱۰۵ ۱-۱-۱-۱-۷-۴. مبنا: احسان ریشه اخلاقی دارد و از شرع و دین نشأت گرفته
- ۱۰۶ ۱-۱-۱-۱-۷-۴. روش دعا برای والدین
- ۱۰۷ ۲-۱-۱-۱-۷-۴. روش کین بودن در رفتار و گفتار
- ۱۰۸ ۳-۱-۱-۱-۷-۴. روش رفیق

- ۱۰۸ ۴-۱-۱-۱-۱-۷-۴. روشِ شفاعتِ خواهی ..
- ۱۱۰ ۵-۱-۱-۱-۱-۷-۴. استغفار واسطه ای
- ۱۱۱ ۶-۱-۱-۱-۱-۷-۴. روشِ خَفْضِ جناح
- ۱۱۲ ۷-۱-۱-۱-۱-۷-۴. روشِ بخششِ خطای پدر و مادر در حق فرزندان
- ۱۱۳ ۸-۱-۱-۱-۱-۷-۴. روشِ پرهیز از گفتن کلمه ای انزجار آمیز
- ۱۱۴ ۲-۱-۱-۷-۴. روابط با فرزندان
- ۱۱۴ ۱-۲-۱-۱-۷-۴. مبنا: احسان ریشه اخلاقی دارد و از شرع و دین نشأت گرفته
- ۱۱۵ ۱-۱-۲-۱-۱-۷-۴. روشِ دعا و طلب خیر برای آنان
- ۱۱۵ ۲-۲-۱-۱-۷-۴. مبنا: شرافت (انسانها شریف آفریده شده اند)
- ۱۱۶ ۱-۲-۲-۱-۱-۷-۴. روشِ تکریم فرزندان
- ۱۱۸ ۲-۷-۴. همالان
- ۱۱۸ ۱-۲-۷-۴. مبنا: احسان ریشه اخلاقی دارد و از شرع و دین نشأت گرفته
- ۱۱۸ ۱-۱-۲-۷-۴. روشِ دعا در حق آنان
- ۱۱۹ ۲-۱-۲-۷-۴. روشِ مدارا
- ۱۲۰ ۳-۱-۲-۷-۴. روشِ دفع سیئه با حسنه
- ۱۲۲ ۴-۱-۲-۷-۴. روشِ یاری رساندن به آنان
- ۱۲۳ ۲-۲-۷-۴. مبنا: ضعف (انسان ضعیف آفریده شده است)
- ۱۲۴ ۱-۲-۲-۷-۴. روشِ مشورت
- ۱۲۷ ۳-۲-۷-۴. مبنا: انسانها با ظرفیتهای متفاوتی خلق شده اند
- ۱۲۷ ۱-۳-۲-۷-۴. روشِ امتحان
- ۱۲۹ ۳-۷-۴. رابطه ی فرد با خود
- ۱۳۰ ۱-۳-۷-۴. مبنا: اندیشه ورزی (انسان همیشه درگیر اندیشه ورزی است)
- ۱۳۰ ۱-۱-۳-۷-۴. روشِ روحیه یابی با مثل
- ۱۳۱ ۴-۷-۴. رابطه ی فرد با خدا
- ۱۳۱ ۱-۴-۷-۴. مبنا: احسان ریشه اخلاقی دارد و از شرع و دین نشأت گرفته
- ۱۳۲ ۱-۱-۴-۷-۴. روشِ دعا برای خود
- ۱۳۴ ۲-۱-۴-۷-۴. روشِ دعا در صرف مال

- ۱۳۵ ۴-۷-۴-۱-۳. روش شفاعت خواهی برای خود
- ۱۳۶ ۴-۸. بخش سوم: حقوق
- ۱۳۷ ۴-۸-۱. مبنا: تأثیر پذیری ظاهر از باطن
- ۱۳۸ ۴-۸-۱-۱. روش اعطای بینش
- ۱۳۹ ۴-۹. بخش چهارم: جرم
- ۱۳۹ ۴-۹-۱. پیشگیری از ارتکاب جرم
- ۱۳۹ ۴-۹-۱-۱. مبنا: انسان فطرتاً کمال جوست.
- ۱۴۱ ۴-۹-۱-۱-۱. روش ایمان به خدا
- ۱۴۱ ۴-۹-۱-۱-۲. روش ذکر و یاد خدا (تذکر)
- ۱۴۲ ۴-۹-۱-۱-۳. روش الگوگیری
- ۱۴۴ ۴-۹-۱-۲. مبنا: انسان همواره در معرض غفلت است.
- ۱۴۴ ۴-۹-۱-۲-۱. روش عبرت آموزی از مثلها و داستانها
- ۱۴۶ ۴-۹-۲. پس از ارتکاب جرم
- ۱۴۶ ۴-۹-۲-۱. مبنا: احسان ریشه اخلاقی دارد و از شرع و دین نشأت گرفته.
- ۱۴۶ ۴-۹-۲-۱-۱. روش تانی
- ۱۴۸ ۴-۹-۲-۱-۲. روش امهال
- ۱۵۰ ۴-۹-۲-۱-۳. روش پرده پوشی برگناه (سِتْر)
- ۱۵۱ ۴-۹-۲-۱-۴. روش عفو
- ۱۵۳ ۴-۹-۲-۱-۵. روش صَفْح
- ۱۵۴ ۴-۹-۲-۱-۶. روش غفران
- ۱۵۵ ۴-۱۰. بخش پنجم: نظارت اجتماعی
- ۱۵۵ ۴-۱۰-۱. مبنا: انسان همواره در معرض غفلت است.
- ۱۵۶ ۴-۱۰-۱-۱. روش امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۵۷ ۴-۱۰-۱-۲. روش موعظه
- ۱۵۹ ۴-۱۰-۱-۳. روش ارشاد
- ۱۶۰ ۴-۱۰-۱-۴. روش نصیحت کردن
- ۱۶۱ ۴-۱۰-۲. مبنا: تأثیر پذیری (انسان متأثر از لذتها و دردهاست)

۱۶۲ ۱-۲-۱۰-۴. روشِ وعده
۱۶۳ ۲-۲-۱۰-۴. روشِ وعید
۱۶۴ ۳-۲-۱۰-۴. روشِ ترغیب و تشویق
۱۶۶ ۱۱-۴. بخش ششم: قضاوت
۱۶۷ ۱-۱۱-۴. مبنا: انسانها با ظرفیتهای متفاوتی خلق شده اند.
۱۶۷ ۱-۱-۱۱-۴. روشِ مجازات به قدر خطا
۱۶۹ جدول مبانی و روش ها

فصل پنجم: خلاصه و نتیجه گیری

۱۷۲ ۱-۵. مقدمه
۱۷۲ ۲-۵. نتیجه گیری
۱۷۲ ۱-۲-۵. خلاصه ای از مباحث مطرح در فصل دوم
۱۷۴ ۲-۲-۵. خلاصه ای از نتایج بدست آمده از فصل چهارم
۱۷۹ ۳-۵. محدودیتهای تحقیق
۱۷۹ ۴-۵. پیشنهادها
۱۷۹ ۱-۴-۵. پیشنهادهای پژوهشی
۱۸۰ ۲-۴-۵. پیشنهادهای کاربردی
۱۸۱ فهرست منابع

فصل اول

کلیات

۱-۱. مقدمه

نقش شگفت انگیز تعلیم و تربیت در زندگی انسان برهیچ خردمندی پوشیده نیست و تاکنون هم ضرورت آن مورد تردید قرار نگرفته است، چرا که تعلیم و تربیت صحیح می تواند فرد را به اوج ارزش ها برساند و اگر این مسیر به غلط پیموده شود او را به پست ترین نقطه بیفکند و به این ترتیب انسان در مرتبه حیوانیت خود متوقف خواهد ماند، زیرا انسان در آغاز ولادتش دارای فطرت و غریزه - که در اندیشه اسلامی مدنظر است - است و فاقد علم، ادراک و تربیت می باشد.

از طرفی شکل گیری شخصیت انسان به چگونگی تربیتش بستگی دارد به قول کانت «بشر تنها با تعلیم و تربیت آدم می شود و آدمی چیزی جز آنچه تربیت از او می سازد، نیست» (شکوهی، ۱۳۸۳، ص ۱۱).

«تربیت فرایندی مستمر است که در بستر جامعه شکل می گیرد. انسان در تعاملی دائم با محیط اجتماع است و عناصر آن پیوسته در جهت سازندگی یا ویرانگری شخصیت افراد، عمل می کنند. از این روست که تربیت جز با اهتمام به تربیت اجتماع و ایجاد تحولات اجتماعی در جهت اهداف تربیتی به درستی ممکن و میسر نیست. به همین دلیل اسلام به شدت بر تربیت اجتماعی اهتمام دارد و مهمترین دستورهای دینی خود را بر اساس اجتماع بنیان گذاری کرده است» (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۳، ص ۱۲۸).

تربیت اجتماعی یکی از ارکان و ابعاد اساسی تربیت را تشکیل می دهد، این بعد از تربیت از سویی رشد شخصیت فردی را به همراه دارد و از سوی دیگر میراث فرهنگی را به نسل آینده منتقل می کند.

«از نظر اسلام کسی که از تعلیم و تربیت بی بهره است همچون کسی است که در بیابان سرگردان و متحیر است و نمی داند از کدام راه برود تا به سر منزل مقصود برسد و سرانجام چنین فردی هلاکت و بدبختی است» (صانعی، ۱۳۷۸، ص ۱۲۶).

در جامعه اسلامی ما بهترین شیوه تربیت اجتماعی که مبتنی بر شناخت حقیقت انسان و همه نیازها و وجوه اوست، استفاده از وحی، سنت الهی و روش معصومین (ع) است.

۱-۲. بیان مسأله:

دین مبین اسلام، وحی و سنت معصومین (ع) را بهترین راه تربیت انسان می داند که براساس شناخت و همه نیازهای وجودی اوست.

صحیفه سجادیه شامل دعا‌های بسیار معتبری است - هم از نظر سند و هم از نظر مضمون - از امام زین العابدین (ع) که علمای شیعه از صدر اسلام به این کتاب توجه کرده اند. این اثر بعد از قرآن تنها مجموعه ای است که از اواخر قرن اول و اوایل قرن دوم هجری به صورت یک کتاب در دست بوده است.

صحیفه سجادیه افزون بر اینکه راز و نیاز با خدا و بیان حاجت در پیشگاه وی به شمار می رود، دریای بیکرانی است از علوم و معارف اسلامی که در زمینه های مختلف عقیدتی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، تربیتی و پاره ای از احکام شرعی و قوانین طبیعی، در قالب دعا و مناجات بیان شده اند.

صحیفه سجادیه پس از قرآن و نهج البلاغه، بزرگترین و مهمترین گنجینه گران بهای معارف شیعی به شمار می رود که جناب زید بن علی بن الحسین (ع) وقتی که در جنگ با امویان شهید شد همین کتاب همراهش بود و آن را به کسی سپرد و از آن دو نسخه موجود بوده که در ابتدای صحیفه به این مطلب اشاره شده است. صحیفه سجادیه را امام سجاد (ع) انشاء فرمودند و فرزند ارجمندشان امام باقر (ع) آن را نوشته و امام صادق (ع) آن را شنیده است. و به لحاظ اینکه از سوی سه معصوم مورد تأیید قرار گرفته است دارای اعتبار و ارزش زیادی نزد شیعیان است. این کتاب در بین علما و بزرگان به انجیل «اهل بیت» و «زبور آل محمد (ع)» و بعضاً به «اخرت القرآن» ملقب گردیده است. و همانطور که انجیل عیسی (ع) و زبور داوود (ع) حاوی علوم و حکم بوده است، صحیفه هم اگر چه از نظر عامه ی

مردم دعاست ولی در دل آن دنیایی از مباحث سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و معنویت مطرح شده است که راهگشای ما در رسیدن به سعادت و نیک بختی می باشد که من در این پژوهش سعی کردم به بُعد اجتماعی صحیفه پردازم تا روشن شود تربیت اجتماعی در دعاها و مناجاتهای امام سجاد(ع) با چه طرحی بیان گردیده است.

شناخت نظام تربیت اجتماعی از طریق کنکاش در دیدگاههای امام سجاد(ع) به معنای الگوگیری مستقیم از روش های الهی، دانش ها، مهارت ها، رفتارهایی است که انسان را به بندگی در مقابل خداوند و تنظیم روابطی مبتنی بر معیارهای الهی بکشاند که با فطرت انسان سازگاری داشته باشد و به معنای سازگاری با ارزشهای حاکم بر یک جامعه نمی باشد. پس کنکاش عمیق و گسترده ای در حوزه تربیت اجتماعی، بر مبنای مناجاتهای امام سجاد(ع) لازم است تا به هدف مورد ذکر دست یابیم.

۱-۳. اهمیت تحقیق:

انسان در بستر اجتماع رشد می کند و به شدت از آن تأثیر می پذیرد، زیرا رابطه میان فرد و اجتماع رابطه ای حقیقی است.

« این رابطه باعث می شود که رفتارهای فرد به نسبت نفوذ او در جامعه اثر بگذارد، و به همان نسبت که افراد از نظر آثار وجودی خویش در اجتماع تأثیر می گذارند و آن را بهره مند می سازند، این آثار و خواص وجودی نیز، هویتی مستقل تشکیل داده و یک موجودیت مقتضی افراد را تحت تأثیر و تربیت خویش قرار خواهد داد» (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۳، صص ۱۲۷ و ۱۲۶).

تربیت اجتماعی، به فرد کمک می کند که به نحو مطلوب و شایسته ای به گروه بپیوندد، همچنین وسیله سازگاری با محیط مادی می باشد، و نیز به تکامل جامعه و افراد آن منجر می شود. از یک طرف، «انسان ها نمی توانند به صورت مستقل و جدا از یکدیگر زندگی کنند، ناگزیر باید به اجتماع وارد گردند. بدیهی است حفظ موجودیت در برابر امواج خروشان اجتماع، احتیاج به

نیرومندی و تجهیزات روحی دارد» (رشیدپور، ۱۳۶۶، ص ۳۷).

از طرف دیگر، زندگی، ارتباط با انسان‌های گوناگون است و به طور مسلم برخورد و تعامل با چهره‌های مختلف کار هر کس نیست، و زندگی اجتماعی به آموزش برخی مهارت‌ها احتیاج دارد. بنابراین تربیت اجتماعی امر بسیار مهمی است که باید از دوران کودکی مورد توجه قرار گیرد. اگر جامعه‌ای دست به تربیت فردی انسانها بزند، و هیچ تربیتی در جهت حل مسائل و رفع نیازهای اجتماعی به افراد ارائه نکند، افراد آن جامعه وظایف اجتماعی خود را نمی‌شناسند و جامعه با مشکلات زیادی مواجه می‌شود. پس برای اینکه افراد یک جامعه هر چه بیشتر و صحیح‌تر با وظایف اجتماعی خود در جامعه آشنا شوند، به تربیت اجتماعی نیازمند هستند. اما این مهم قبل از هر چیز نیازمند مبانی و روشهای نظری تربیت اجتماعی می‌باشد که این تحقیق به دنبال تحقق آن است.

۱-۴. اهداف تحقیق:

این تحقیق دارای دو گروه اهداف نظری و کاربردی است. اهداف نظری به دو بخش اهداف کلی و اهداف جزئی طبقه بندی می‌شود.

هدف کلی این تحقیق: بررسی مبانی و روش‌های تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاد(ع)

در صحیفه سجادیه.

اهداف جزئی تحقیق:

الف: شناخت مفهوم تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاد(ع).

ب: شناخت مبانی تربیت اجتماعی در صحیفه سجادیه.

ج: شناخت روشهای تربیت اجتماعی در صحیفه سجادیه.

اهداف کاربردی این تحقیق عبارتند از:

۱. پرده برداری از وسعت دید امامان معصوم.
۲. آگاه کردن معلمان به واسطه ی اهمیت و حساس بودن کار آنها چون در ارتباط با کودکان و نوجوانانی هستند که آینده سازان کشور هستند.
۳. آگاه کردن اساتیدی که در دانشگاه با نسل جوان و فرهیخته در ارتباط هستند، تا با انتقال مطالب به دانشجویان ذهن آنها را به سمت شناخت بیشتر و کسب آگاهی بیشتر از دیدگاه امامان بکشانند.
۴. از طرفی پژوهش در این مسئله برای آگاه کردن پدران و مادران ضروری است تا با دادن اطلاعات بیشتر به آنها بتوانیم در تربیت انسانها و اول از همه خودمان موفقتر عمل کنیم.
۵. فراهم کردن زمینه هایی برای اجرای پژوهشهای تطبیقی میان دیدگاه امامان معصوم(ع) در مورد مسائل مربوط به اجتماع با دیگر مکاتب.
۶. فراهم کردن زمینه های لازم برای اجرایی و کاربردی کردن این دیدگاهها.
۷. تدارک مقدمات علمی مورد نیاز برای انجام تحقیقات کاربردی در این حوزه و جستجو برای کشف و استخراج واقعیات مطرح شده در غالب دعا و مناجات های امامان و پرده برداری از راز و رمز عبارات ساده اما غنی آن.

۵-۱. سوالات تحقیق

- پرسشهایی که این تحقیق عهده دار پاسخگویی به آنها است، عبارتند از:
- سؤال کلی تحقیق: بررسی مبانی و روش های تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاده(ع) در صحیفه سجادیه.

سوالات جزئی تحقیق عبارتند از:

۱. مفهوم تربیت اجتماعی از دیدگاه امام سجاده (ع) چیست؟

۲. مبانی تربیت اجتماعی در صحیفه سجاده چه چیست؟

۳. روشهای تربیت اجتماعی در صحیفه سجاده کدامند؟

۱-۶. تعریف اصطلاحات:

الف. تربیت: «تربیت یعنی پرورش دادن و به فعلیت رسانیدن استعدادها و ایجاد تعاون و هماهنگی میان آن استعدادهاست، تا مترقی بتواند به حد اعلای کمال خود برسد. تمامی تعاریف علمای اسلامی حول همین تعریف و با تأکید کامل بر هدف کسب قرب الهی بیان شده اند» (پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۱، ج ۳، ص ۹۶).

«تربیت، هدایت و اداره جریان ارتقایی و تکاملی بشر است، به گونه ای که به سوی (الله) جهت دهد. تربیت، احیای فطرت خدا آشنای انسان و پرورش ابعاد وجودی او در جهت حرکت به سوی بی نهایت است» (قائمی، ۱۳۷۸، ص ۲۷).

«تربیت عبارتست از انتخاب رفتار و گفتار مناسب، ایجاد شرایط لازم و کمک به شخص مورد تربیت، تا بتواند استعدادهای نهفته اش را در تمام ابعاد وجود به طور هماهنگ پرورش داده و شکوفا سازد و به سوی هدف و کمال مطلوب، تدریجاً حرکت کند» (امینی، ۱۳۷۴، ص ۱۴).

از مجموع تعاریف فوق معلوم می شود که تربیت اسلامی عبارتست از شکوفایی استعدادهای خدادادی در هر انسان، جهت ایجاد یک اعتدال در زندگی و با قصد رسیدن به اهداف و کمال مطلوب مورد نظر خداوند.

ب. تربیت اجتماعی: از میان تعاریف متعددی که راجع به تربیت اجتماعی بیان شده است، به

مشهورترین آن تعاریف در زیر اشاره می کنیم.

«تربیت اجتماعی فرایندی است که افراد از طریق آن، دانش، آمادگی و مهارت هائی را کسب

می کنند که به واسطه آنها با وظایف، نقش ها و مسئولیت های اجتماعی، هنجارها و ارزش های جامعه آشنا می شوند و از طریق آن، الگوهای جامعه خویش را آموخته و آنها را جزئی از نظام رفتاری قرار می دهند» (فومنی کلش، ۱۳۷۵، ص ۶۱).

«تربیت اجتماعی، درحقیقت مجموعه اعمالی است که از طریق آن محیط اجتماعی، بطور عمد روی افراد تأثیر می گذارد تا سازگاری آنان را با وضع موجود تسهیل و تسریع کند و بهتر سازد» (همان، ص ۶۴).

بعد تربیت اجتماعی، طبق تعاریف ارائه شده به لحاظ گستردگی، پیچیدگی و جامعیت، پوشش دهنده تمام نهادهای اجتماعی تربیتی مشرف بر امر تعلیم و تربیت افراد است، که از یکی جهت رشد شخصیت فردی را و از جهت دیگر انتقال میراث فرهنگی را در بر دارد. از تعاریف فوق به خوبی معلوم می شود که تربیت اجتماعی و اجتماعی کردن افراد جامعه، از رسالتهای مهم برنامه ریزان آموزشی و درسی و کلیه اولیای تعلیم و تربیت می باشد.

پس می توان مدعی شد که تربیت اجتماعی هم هدف و هم یک اصل مهم حاکم بر آموزش و پرورش می باشد.

ج. مبانی تربیت اجتماعی:

«مبانی در تعلیم و تربیت از موقعیت آدمی، و از امکانات در دسترس و محدودیتها و از نیازهای زندگی انسان بحث می کند» (شکوهی، ۱۳۸۳، ص ۶۱).

«مبانی عبارت است از استعدادها، شگفت انسان، مقصد تربیت و راه رفتن بسوی آن و عوامل مؤثر در آن مسیر» (دلشاد تهرانی، ۱۳۷۹، ص ۴۴).

«مبانی یا بنیادها، مجموعه ای از گزاره های توصیفی و اخباری کلی است که به ویژگی های واقعی و امکانات بالقوه آدمی ناظر است» (بهشتی، ۱۳۸۰، ص ۱۴۶).

مبانی تربیت، دیدگاه آدمی نسبت به عالم و آدم است و در اصطلاح فلسفه تعلیم و تربیت به معرفت شناسی، هستی شناسی، ارزش شناسی و انسان شناسی محدود می شود.

د. روشهای تربیت اجتماعی:

در لغت، روش به مفهوم رفتن و طرز حرکت آمده است. «روش یعنی روان شدن، کوچ کردن، گذرکردن و گذشتن» (عمید، ۱۳۷۴، ص ۵۳۳).

«روش، مجموعه تلاشها و وسایل و ابزاری اند که در سایه آنها قادر می شویم، محتوای تربیت را به وجهی سریعتر به کودک منتقل کنیم» (قائمی، ۱۳۷۸، ص ۲۰۰).

ه) امام سجاده (ع):

ایشان فرزند حسین بن علی (ع) سومین امام شیعیان و مادرش شهربانو (بنا بر قول مشهور دختر یزدگرد سوم پادشاه ایران) بود. مشهورترین لقبش زین العابدین و سجاده می باشد. ایشان در سال ۳۸ قمری در شهر مدینه دیده به جهان گشود و دوران کودکی را در آن شهر سپری نمود. در محرم سال ۶۱ هجری در جریان قیام و شهادت پدرش امام حسین (ع) در سرزمین کربلا حضور داشت. آن بزرگوار در سال ۹۴ یا ۹۵ توسط هشام به شهادت رسید و در قبرستان بقیع در جوار عموی بزرگوارش امام حسن (ع) به خاک سپرده شد (سپهر، ۱۳۶۳، ج ۱ و ۲، ص ۹).

و) صحیفه سجاده

نام کتاب با عنوان صحیفه متعلق به سجاده است. سجاده یکی از کنیه های امام زین العابدین، به معنای کسی که حیات خود را در عبادت می گذرانده است. این کتاب بیشتر «صحیفه سجاده» نامیده می شود. براساس نوشته «سید علی خان شیرازی» شارح صحیفه، کلمه کامل به معنای کمال در روش و متن است. صحیفه با اسامی محترمانه دیگری چون «اخت القرآن»، «صحیفه اهل بیت» و «زبور آل محمد» نیز خوانده می شود که مشتمل بر ۵۴ دعا می باشد (همان، ص ۱۳).